

## UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 18 lutego 2020 r., wydanym w sprawie z wniosku Z. M. z udziałem T. G. o podział majątku wspólnego T. M. i S. M. oraz dział spadku po T. M., Sąd Rejonowy dla Łodzi – Widzewa w Łodzi ustalił, że w skład małżeńskiego majątku wspólnego T. M. i S. M. wchodzi udział w wysokości  $\frac{1}{2}$  części w nieruchomości, dla której jest prowadzona księga wieczysta o numerze (...) – o wartości 116.500,00 zł oraz nieruchomość składająca się z działek gruntu Nr (...), położonych w obrębie geodezyjnym M., gmina S., powiat (...), województwo (...), dla której jest prowadzona księga wieczysta o numerze (...) – o wartości 21.069,00 zł, jak również ustalił, że w skład majątku spadkowego po T. M. wchodzi udział w wysokości  $\frac{1}{4}$  części w nieruchomości, dla której jest prowadzona księga wieczysta o numerze (...) – o wartości 58.250,00 zł i udział w wysokości  $\frac{1}{2}$  części w nieruchomości składającej się z działek gruntu Nr (...), położonych w obrębie geodezyjnym M., gmina S., powiat (...), województwo (...), dla której jest prowadzona księga wieczysta o numerze (...) – o wartości 10.534,50 zł, a następnie dokonał podziału małżeńskiego majątku wspólnego T. M. i S. M. i działu spadku po T. M., w ten sposób, że udział w wysokości  $\frac{1}{4}$  części w nieruchomości, dla której jest prowadzona księga wieczysta o numerze (...) i udział w wysokości  $\frac{1}{2}$  części w nieruchomości składającej się z działek gruntu Nr (...), położonych w obrębie geodezyjnym M., gmina S., powiat (...), województwo (...), dla której jest prowadzona księga wieczysta o numerze (...), przyznał na własność uczestniczce postępowania, zasądzając od niej na rzecz wnioskodawcy kwotę 22.928,16 zł tytułem spłaty wartości udziału przysługującego wnioskodawcy w majątku spadkowym po T. M., płatną w terminie 7 dni, licząc od daty uprawomocnienia się niniejszego postanowienia, z ustawowymi odsetkami za opóźnienie w przypadku uchybienia terminowi płatności.

Apelację od tego postanowienia złożył wnioskodawca, zaskarżając je w całości oraz wnosząc o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi I instancji, ewentualnie o jego zmianę poprzez dokonanie podziału majątku wspólnego T. M. i S. M. oraz działu spadku po T. M. w ten sposób, by na wyłączną własność uczestniczki postępowania przyznać prawa do nieruchomości, dla której jest prowadzona księga wieczysta o numerze (...), zaś na wyłączną własność wnioskodawcy prawa do nieruchomości, dla której jest prowadzona księga wieczysta o numerze (...), z obowiązkiem spłaty wartości udziału przysługującego wnioskodawcy w majątku spadkowym po T. M. w terminie 7 dni od daty uprawomocnienia się orzeczenia. Zaskarżonemu orzeczeniu zarzucono naruszenie:

- art. 316 § 1 k.p.c. w związku z art. 13 § 2 k.p.c. przez błędne przyjęcie, że stanowisko wnioskodawcy co do sposobu działu spadku po T. M., zawarte we wniosku wszczynającym postępowanie, było aktualne w chwili zamknięcia rozprawy, podczas gdy stanowisko to uległo zmianie na rozprawie w dniu 7 grudnia 2015 r., co doprowadziło do błędnego uznania przez Sąd I instancji, że zachodził zgodny dział spadku po T. M. co do sposobu jego dokonania oraz do błędnego wydania postanowienia w oparciu o art. 622 § 2 k.p.c., a w dalszej konsekwencji do nierozpoznania istoty sprawy;
- art. 233 § 1 k.p.c. poprzez nierozważenie okoliczności istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy w zakresie sposobu dokonania działu spadku po T. M. z uwagi na błędne przyjęcie, że uczestnicy postępowania są zgodni co do sposobu dokonania działu i niepoczynienie jakichkolwiek ustaleń co do możliwości finansowych uczestników i sposobu korzystania z nieruchomości;
- art. 316 k.p.c. w związku z art. 13 § 2 k.p.c. oraz art. 684 k.p.c. poprzez oparcie rozstrzygnięcia na opinii biegłego zawierającej wycenę nieruchomości objętych postępowaniem według stanu na lipiec 2015 r. w sytuacji, gdy orzeczenie zapadło po upływie 5 lat od daty sporządzenia opinii oraz poprzez zaniechanie działania z urzędu w celu ustalenia aktualnej wartości nieruchomości, co doprowadziło do znacznego zaniżenia ich wartości;
- art. 212 § 2 k.c. w związku z art. 46 k.r.o. i w związku z art. 1035 k.c. poprzez nieprawidłowe zastosowanie tych przepisów i przyznanie nieruchomości objętych postępowaniem na wyłączną własność uczestniczki, która ze

względu na złą sytuację finansową nie ma realnej możliwości dokonania obciążającej ją spłaty, podczas gdy sposób podziału zaproponowany przez wnioskodawcę minimalizuje kwotę należnej spłaty.

W odpowiedzi na apelację uczestniczka postępowania domagała się jej oddalenia i zasądzenia od skarżącego na swoją rzecz zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych, a także wniosła o dopuszczenie dowodu z przesłuchania uczestniczki oraz treści SMS-a wysłanego przez nią do wnioskodawcy na okoliczność możliwości finansowych uczestniczki oraz braku reakcji wnioskodawcy na prośbę o podanie numeru konta bankowego w celu dokonania zasądzonej spłaty.

### **Sąd Okręgowy zważył, co następuje:**

Apelacja jest zasadna i skutkiem jej wniesienia jest wydanie przez Sąd odwoławczy orzeczenia kasatoryjnego.

Bezsprzecznie trafne są zarzuty skarżącego zmierzające do przekonania Sądu II instancji, że Sąd meriti błędnie ustalił, iż w rozpoznawanej sprawie w chwili zamknięcia rozprawy i orzekania zachodziła sytuacja złożenia przez uczestników postępowania zgodnego wniosku co do sposobu podziału majątku wspólnego T. i S. małżonków M. oraz działu spadku po T. M.. W istocie, w początkowej fazie postępowania uczestnicy zgadzali się, że w efekcie działu wnioskodawca miał otrzymać od uczestniczki postępowania spłatę odpowiadającą wartości jego udziałów w obu masach majątkowych, zaś uczestnicze i jej matce (która jeszcze wówczas nie dokonała zbycia swych udziałów na rzecz T. G.) miały przypaść składniki tych mas majątkowych na współwłasność. Odnotować warto w tym miejscu, że także i wówczas uczestnicy zajmowali różne stanowiska co do wysokości spłaty należnej Z. M. oraz sposobu jej uiszczenia, gdy tymczasem o zgodnym wniosku można mówić jedynie wówczas, gdy uzgodnieniem uczestników objęte zostały wszystkie istotne w postępowaniu działowym kwestie (sposób podziału, wysokość dopłat i warunki ich spłaty) (tak w orzeczeniu SN z dnia 14 marca 2017 r., II CSK 221/16, niepubl.). Co ważniejsze jednak, Sąd Rejonowy nie dostrzegł, że po dokonaniu przez biegłego ds. szacunku nieruchomości wyceny wartości przedmiotowych składników majątkowych stanowisko wnioskodawcy uległo zmianie także co do sposobu dokonania podziału, w wyniku czego na rozprawie w dniu 7 grudnia 2015 r. wniósł on o przyznanie mu na wyłączną własność nieruchomości składającej się z działek gruntu Nr (...), położonych w obrębie geodezyjnym M., gmina S., powiat (...), województwo (...), dla której jest prowadzona księga wieczysta o numerze (...), zaś uczestniczki pozostały przy swoim stanowisku dotychczasowym. W piśmie procesowym z dnia 7 lipca 2019 r. pełnomocnik skarżącego podtrzymał dotychczasowe żądanie w zakresie sposobu dokonania działu, a na terminie poprzedzającym zamknięcie rozprawy nie stawiał się i tym samym nie doszło wówczas do jakiegokolwiek zmiany tego żądania. Przy rozstrzygnięciu sprawy Sąd I instancji pominął jednak zasadniczą modyfikację stanowiska Z. M., stwierdzając, że dokonuje podziału majątku wspólnego i działu spadku zgodnie z wolą wszystkich uprawnionych uczestników.

Należy zwrócić uwagę, że w postępowaniu o dział spadku zastosowanie znajduje art. 687 k.p.c., który poprzez odesłanie z art. 567 § 3 k.p.c. stosować należy również w postępowaniu o podział majątku wspólnego. Z przepisu tego wynika, że Sąd w pierwszej kolejności winien zbadać, czy zachodzą podstawy do wydania postanowienia działowego na podstawie zgodnego wniosku uczestników, a więc po pierwsze, czy zachodzi sytuacja, w której wszyscy uczestnicy zajęli zgodne stanowisko co do kwestii istotnych w postępowaniu działowym – w szczególności co do składu i wartości dzielonej masy majątkowej, sposobu dokonania działu, wysokości spłat lub dopłat i warunków ich spłaty – i po drugie, czy spełnione zostaną wymagania, o których mowa w art. 622 § 2 in fine k.p.c. w związku z art. 688 k.p.c., a więc czy projekt podziału nie sprzeciwia się prawu ani zasadom współżycia społecznego, ani też nie narusza w sposób rażący interesu osób uprawnionych (tak np. w uzasadnieniu postanowienia SN z dnia 24 listopada 1998 r., I CKU 68/98, niepubl.). Jeśli powyższe podstawy do wydania postanowienia działowego na podstawie zgodnego wniosku zachodzą, Sąd jest tym wnioskiem związany i ma obowiązek wydać orzeczenie odpowiadające jego treści. Jeśli jednak któraś z tych przesłanek nie zachodzi w sprawie, Sąd zobowiązany jest sprawę tę rozpoznać stosownie do art. 688 k.p.c., a zatem stosując odpowiednio przepisy o zniesieniu współwłasności; w zakresie zagadnień materialnoprawnych identyczne odesłanie przewidziano w art. 1035 k.c. (znajdującego odpowiednie zastosowanie w sprawie o zniesienie współwłasności z mocy art. 46 k.r.o.), który nakazuje odpowiednie stosowanie do działu spadku przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych, w tym także dotyczące zniesienia współwłasności. W takim

wypadku, jak wynika z art. 688 k.p.c. w związku z art. 623 k.p.c., Sąd winien przede wszystkim stwierdzić, czy zachodzą przewidziane przepisami prawa materialnego warunki do dokonania podziału w naturze, a jeśli tak, to dokonać podziału na części odpowiadające wartości udziałom poszczególnych uczestników z uwzględnieniem wszelkich okoliczności i zgodnie z interesem społeczno-gospodarczym, a różnice wartości wyrównać poprzez zasądzenie dopłat pieniężnych. Jeśli takie warunki nie zachodzą, dopuszczalne jest dokonanie działu w inny sposób określony przepisami prawa.

Oznacza to, że przy braku zgodnego wniosku uczestników kognicja Sądu rozstrzygającego sprawę działową obejmuje zupełnie odmienne zagadnienia niż w przypadku, gdy taki wniosek został złożony. Przy podejmowaniu decyzji o sposobie podziału majątku wspólnego i działu spadku, Sąd stosuje odpowiednio art. 211 i n. k.c., mając na względzie to, że z treści unormowań zarówno materialnoprawnych, jak i proceduralnych, wynika, iż ustawodawca preferuje dokonanie podziału masy majątkowej przez jej podział w naturze, a więc przez przyznanie poszczególnym uprawnionym na własność należących do masy składników majątkowych (lub ich części), których wartość odpowiada (lub jest możliwie zbliżona) do wartości udziału uczestnika działu. Konieczne jest zatem w pierwszym rzędzie ustalenie, czy nie zachodzą przesłanki negatywne dla zastosowania takiego rozwiązania, przewidziane w art. 211 in fine k.c. w związku z art. 1035 k.c. i art. 46 k.r.o., a jeśli w danej sprawie one nie występują, to należy rozważyć, w jaki sposób przedmiotowe składniki majątkowe winny zostać rozdzielone pomiędzy współspadkobierców. Sposób podziału masy majątkowej podlegającej podziałowi zależy od szeregu okoliczności faktycznych, które można wskazać jedynie przykładowo – w pierwszym rzędzie od składu masy, przy czym jeżeli w jej skład wchodzi nieruchomości, to od rodzaju nieruchomości, czyli ich przeznaczenia, dotychczasowego sposobu wykorzystania, uzasadnionych potrzeb uczestników postępowania, a także ich możliwości finansowych, co jest istotne w razie potrzeby zasądzenia spłaty lub dopłaty. Przy wyborze sposobu działu masy spadkowej, który będzie najlepiej odpowiadał usprawiedliwionym interesom każdego ze spadkobierców, konieczne jest rozważenie ich sytuacji osobistej, majątkowej i rodzinnej w chwili dokonywania działu. Sytuacji, w której zajdzie konieczność przyznania całej masy spadkowej wyłącznie jednemu spadkobiercy nie można z góry wykluczyć, jednakże, w razie sprzeciwu pozostałych spadkobierców i możliwości tak faktycznych jak i prawnych rozdzielenia pomiędzy spadkobierców poszczególnych przedmiotów należących do spadku, rozstrzygnięcie takie mogłoby być uzasadnione jedynie nadzwyczajnymi, wyjątkowymi, szczególnymi okolicznościami, o ile takie fakty zostaną przez Sąd ustalone (tak np. w postanowieniu SN z dnia 29 listopada 2012 r., V CSK 567/11, niepubl.). Dopiero zatem gdyby nie zachodziła możliwość rozdzielenia składników masy majątkowej z powodu zaistnienia okoliczności wypełniających przesłanki z art. 211 in fine k.c. w związku z art. 1035 k.c. i art. 46 k.r.o., całość tych składników może być – jak wynika z art. 212 § 2 k.c. w związku z art. 1035 k.c. i art. 46 k.r.o. – przyznana jednemu ze współuprawnionych ze spłatą pozostałych albo sprzedana stosownie do przepisów kodeksu postępowania cywilnego. Sposób dokonania działu, jako wynik wyboru między przyznaniem masy majątkowej jednemu ze współuprawnionych a zarządzeniem jej sprzedaży, nie może być dokonany bez rozważenia, czy w razie przyznania jej jednemu z uczestników z obowiązkiem spłaty ma on realne możliwości uiszczenia tej spłaty.

Dostrzec trzeba więc – co trafnie podnosi skarżący – że w sprawie niniejszej Sąd I instancji błędnie przyjął, iż zachodzi okoliczność wypełniająca przewidzianą w art. 622 § 2 k.p.c. w związku z art. 688 k.p.c. i art. 567 § 3 k.p.c. przesłankę pozwalającą mu zaniechać rozpoznania materialnoprawnej podstawy żądań uczestników sprawy działowej w zakresie sposobu podziału przedmiotowych mas majątkowych – a mianowicie, że doszło do złożenia przez uczestników postępowania zgodnego wniosku co do sposobu działu spadku i podziału majątku wspólnego. W efekcie Sąd ograniczył się co najwyżej do zbadania kwestii istnienia przesłanek negatywnych zawartych w przywołanym unormowaniu (choć w uzasadnieniu orzeczenia brak jakiegokolwiek odzwierciedlenia ewentualnych przemyśleń dotyczących tej kwestii), a w dalszej kolejności – na co również zwrócono uwagę w ramach zarzutów apelacyjnych – odstąpił od analizy materiału dowodowego i ustalenia okoliczności faktycznych istotnych – na gruncie powyższych wywodów niniejszego uzasadnienia – dla podjęcia decyzji co do sposobu podziału majątku wspólnego i działu spadku, jak również de facto nie rozstrzygnął w tym przedmiocie na podstawie przepisów prawa materialnego, które znajdują zastosowanie przy dokonywaniu sądowego działu spadku i podziału majątku wspólnego. Innymi słowy mówiąc, Sąd meriti w sprawie niniejszej rozważał jedynie kwestię dopuszczalności wydania rozstrzygnięcia odpowiadającego domniemanemu zgodnemu wnioskowi uczestników, natomiast zaniechał badania podstawy materialnoprawnej żądań

uczestników postępowania działowego, co był zobowiązany uczynić w sytuacji braku zgodnego wniosku co do sposobu podziału; zachodzi tu sytuacja zbliżona do odstąpienia od zbadania przez Sąd istnienia podstawy materialnej żądania pozwu wobec bezpodstawnego przyjęcia, że zachodzi wykluczająca to przesłanka procesowa w postaci skutecznego uznania powództwa. Jest to równoznaczne z nierozpoznanie istoty sprawy i uzasadnia uchylenie zaskarżonego orzeczenia i przekazanie sprawy Sądowi Rejonowemu do ponownego rozpoznania; podstawą prawnoprosową takiego rozstrzygnięcia jest art. 386 § 4 k.p.c. w związku z art. 13 § 2 k.p.c.

Przy ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd I instancji winien – mając na uwadze różnicę stanowisk uczestników co do sposobu podziału obu mas majątkowych – przeprowadzić niezbędne dowody i na ich podstawie ustalić okoliczności istotne dla rozstrzygnięcia o sposobie dokonania działu, a następnie rozstrzygnąć tę kwestię w oparciu o przepisy prawa materialnego normujące dział spadku i podział majątku wspólnego, a także stosowane odpowiednio przepisy o zniesieniu współwłasności w częściach ułamkowych. Wobec konieczności ponownego rozpoznania sprawy bezprzedmiotowe było szczegółowe rozważanie przez Sąd II instancji pozostałych zarzutów apelacyjnych, gdyż zagadnienia w nich poruszone będą z konieczności przedmiotem analizy Sądu Rejonowego w dalszym toku postępowania. Odnotować trzeba jednak, że kwestią ewentualnego oparcia rozstrzygnięcia na art. 212 § 2 k.c. w związku z art. 46 k.r.o. i w związku z art. 1035 k.c. Sąd ten będzie zajmował się po raz pierwszy, gdyż – jak podniesiono wyżej – z powodu błędnego uznania, że złożono zgodny wniosek co do sposobu podziału przepis ten nie był dotąd w ogóle w sprawie stosowany. Zawarty w apelacji zarzut oparcia zaskarżonego rozstrzygnięcia na opinii biegłego zawierającej niezaktualizowany operat szacunkowy wyceny nieruchomości o tyle nie był związany z jakimikolwiek uchybieniami po stronie Sądu meriti, że uczestnicy postępowania zgodnie akceptowali wskazane w tym operacie wartości aż do chwili zamknięcia rozprawy, co czyniło jego aktualizację zbędną – niemniej jednak w apelacji skarżący ostatecznie odstąpił od dotychczas zajmowanego stanowiska, co powoduje konieczność dokonania takiej aktualizacji, gdyż w przeciwnym razie art. 156 ust. 4 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 1899) stanie na przeszkodzie wykorzystaniu znajdującej się w aktach opinii na potrzeby ustalenia stanu faktycznego sprawy. Rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego pozostawiono Sądowi I instancji, jak wymaga tego art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 13 § 2 k.p.c.